

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและความสำคัญของนก

การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพเป็นปัญหาที่สำคัญระดับโลก โดยมีสาเหตุหลักมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรมนุษย์อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการตัดไม้ทำลายป่า โดยมีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ แทนที่ระบบนิเวศป่าไม้ ทำให้แหล่งอาศัยของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ถูกทำลาย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีรูปแบบแหล่งอาศัยที่หลากหลาย มีความสลับซับซ้อนของโครงสร้าง (ecosystem structure) ส่งผลให้มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต แต่จากปัญหาการสูญเสียระบบนิเวศธรรมชาติ โดยเฉพาะระบบนิเวศป่าไม้ และการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้เกิดปัญหาการใช้ที่ดินและการตัดไม้ทำลายป่าเช่นเดียวกับที่กล่าวข้างต้น ส่งผลให้เกิดลักษณะของหย่อมป่า (forest/ habitat fragmentation) ทำให้สิ่งมีชีวิตหลายชนิดสูญพันธุ์ไปและหลายชนิดมีจำนวนลดลง ทั้งยังส่งผลกระทบต่อพื้นที่รองรับสิ่งมีชีวิตอพยพ โดยเฉพาะนกกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอพยพมาใช้พื้นที่บางส่วนของประเทศไทยในช่วงฤดูหนาว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษว่าความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่ยังคงอยู่ในปัจจุบันมีสถานภาพอย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตอย่างไรภายใต้ระบบนิเวศที่มีขนาดเล็กและถูกล้อมโดยระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้สามารถวางแผนการจัดการได้อย่างเหมาะสม

นกเป็นสิ่งมีชีวิตกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญทางด้านนิเวศ และปัจจุบันประสบปัญหาการสูญเสียพื้นที่ป่าสำหรับเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย สืบพันธุ์ เช่นเดียวกับกับสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ นกมีความสำคัญต่อระบบนิเวศและต่อสังคมมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในระบบนิเวศนกมีบทบาทหน้าที่หลายด้าน เช่น นกที่กินลูกไม้ (ผู้บริโภคนับหนึ่ง) มีส่วนช่วยในการแพร่พันธุ์ของต้นไม้ หรือนกที่เป็นผู้ล่า (ผู้บริโภคนับสอง/ผู้บริโภคนับสูงสุด) มีส่วนช่วยควบคุมแมลง หนู งู หรือสัตว์อื่น ๆ ไม่ให้มีจำนวนมากเกินไป เป็นต้น ซึ่งมีส่วนช่วยให้ระบบนิเวศมีความสมดุลและมีความอุดมสมบูรณ์ (สมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย, 2559)

สำหรับสังคมมนุษย์นั้น นกถูกใช้เป็นอาหารมาอย่างยาวนานและมีการพัฒนาเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ที่เรารู้จักกันดีคือไก่และเป็ด นกยังมีประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น นักวิทยาศาสตร์ในอดีตพยายามคิดค้นวิธีให้คนบินได้อย่างนก หรือใช้ความเข้าใจด้านโครงสร้างการบินและกระดูกที่มีน้ำหนักเบาไปประยุกต์ใช้สร้างเครื่องใช้ต่าง ๆ นกยังมีส่วนช่วยสร้างสุนทรียภาพของมนุษย์ สร้างความเจริญงอกงามทางด้านภาษาและวัฒนธรรม เช่น มีคำไวพจน์ที่ใช้เรียกนกจำนวนมาก อาทิ ปักษา ปักษี ปักษิณ วิหค สกุนา สกุนี ทวีข ทวีชาติ บุหร่ง เป็นต้น มีการฟ้อนรำต่าง ๆ ที่ประยุกต์จากนก มีการสร้างสรรค์จินตนาการ เช่น สัตว์ในวรรณคดีที่มีลักษณะของนกผสมอยู่ เช่น ดุรงค์ปักษิณ นกหัสดีลิงค์ สกุนคชสีห์ อสุราयุกัษ อัสพรปักษี เป็นต้น ประโยชน์ของ

นกในด้านสุนทรียภาพอีกประการหนึ่ง คือกิจกรรมคูนก ที่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน โดยเป็นทางเลือกหนึ่งของผู้ที่ทำงานตลอดสัปดาห์แต่ต้องการพักผ่อนและเรียนรู้ธรรมชาติ ดังนั้นจึงมีกลุ่มคูนกต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งช่วยเสริมความรู้เกี่ยวกับนกให้มีเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามนกสามารถส่งผลเสียต่อมนุษย์ได้เช่นกัน เช่น เป็นพาหะของโรคสู่มนุษย์ หรือการบินของนก โดยเฉพาะนกอพยพ อาจส่งผลกระทบต่อเครื่องบิน ทำให้เกิดอุบัติเหตุทางอากาศได้ เป็นต้น

ปัจจุบันประเทศไทยมีนกกว่า 1,000 ชนิด (จารุจินต์ นภิตะภักดิ์ และคณะ, 2555) การศึกษาความหลากหลายของนกในเมืองไทยในพื้นที่ป่าธรรมชาติ ได้ทำมาเป็นเวลานานแต่ไม่ค่อยแพร่หลายมากนัก นอกจากนี้ ในส่วนของการติดตามการเปลี่ยนแปลงชนิดนกในพื้นที่ป่าธรรมชาติ พบว่ามีการศึกษาน้อยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของนกพบว่ามีทั้งในพื้นที่ป่าธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่รอยต่อระหว่างป่ากับชุมชน พื้นที่ชุมชนเมือง และพื้นที่ที่อยู่ภายใต้โครงการ อพ.สธ. ที่มีลักษณะเป็นป่าบกและเกาะต่าง ๆ ในท้องทะเลไทย ตลอดจนมีการศึกษาแบบเฉพาะเจาะจงชนิดพันธุ์ ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ของนกชนิดนั้น ๆ กับแหล่งที่อยู่อาศัย หรือความยากง่ายในการค้นพบ ซึ่งผลการศึกษามีความแตกต่างกันไป โดยมีตัวอย่างการศึกษา ดังนี้

2.2 การศึกษาความหลากหลายของนก

ชุตานา คุณสุข และพงษ์ชัย ดำรงโรจน์วัฒนา (2558) ได้ทำการศึกษาความหลากหลายของนกในพื้นที่ป่าอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นระยะเวลา 10 เดือน พบนกทั้งสิ้น 29 วงศ์ 52 สกุล 71 ชนิด จัดเป็นนกประจำถิ่นจำนวน 49 ชนิด (69.01%) นกอพยพ 16 ชนิด (22.54%) นกอพยพผ่าน 2 ชนิด (2.82%) และจัดเป็นนกอพยพมาทำรังวางไข่ 1 ชนิด (1.40%) นอกจากนี้ยังมีนกประจำถิ่นที่บางส่วนเป็นนกอพยพ จำนวน 3 ชนิด (4.23%) ซึ่งการศึกษานี้ ได้รวมนกที่บินผ่านพื้นที่ป่าเข้าไว้ด้วย

สมสุดา เพ็ชรแสง (2555) ทำการศึกษาความหลากหลายของนกในแต่ละพื้นที่ โดยพบนกจำนวน 32 ชนิด บริเวณเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (โดยที่พบมากที่สุดได้แก่ นกเอี้ยงสาริกา นกกินปลีอกเหลือง นกกางเขนบ้าน นกปรอดสวน เป็นต้น) จำนวน 37 ชนิด บริเวณสถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกกราช จังหวัดนครราชสีมา (โดยที่พบมากที่สุดได้แก่ นกแขกเต้า นกจับแมลงสีน้ำตาล นกพญาไฟใหญ่ นกปรอดเหลืองหัวจุก เป็นต้น) และจำนวน 56 ชนิด บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดบึงกาฬ (โดยที่พบมากที่สุดได้แก่ นกกระจิ๊ดธรรมดา นกกระแตแต้แว๊ด นกพญาปากกว้างหางยาว นกกระจ่างหัวหงอก เป็นต้น)

เจริญชัย โตไธสง และสมหญิง ทัททิกรณ์ (2554) ทำการศึกษาการใช้พื้นที่ของนกป่า บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ได้พบนกจำนวน 124 ชนิด อาศัยกระจายอยู่บริเวณนี้ ได้แก่ นกเอี้ยงถ้ำ นกแซวสวรรค์ นกจับแมลงสีฟ้า เป็นต้น

วีณา เมฆวิชัย (2553) ได้ทำการสำรวจนกในหมู่เกาะเสม็ดและหมู่เกาะใกล้เคียง พบนกจำนวน 76 ชนิด ได้แก่ นกยางกรอกพันธุ์จีน เหยี่ยวขาว นกอีโก้ยใหญ่ เป็นต้น

รองลาภ สุขมาสรวง และคณะ (2550) ทำการศึกษาสัตว์ที่อาศัยตามธรรมชาติในสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ได้พบนกที่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ 59 ชนิด โดยจำแนกเป็นนกประจำถิ่น 40

ชนิด ได้แก่ นกกา นกพิราบ นกสีชมพูสวน นกปรอดสวน นกกระจอกบ้าน นกกาเหว่า นกอีแพรด แดบอกดำ นกยางเขนบ้าน นกยางไฟ นกขมิ้นท้ายทอยดำ นกเค้าจุด เป็นต้น และเป็นนกอพยพ 10 ชนิด ได้แก่ นกกะเต็นน้อยธรรมดา นกกะเต็นอกขาว นกอีเสือสีน้ำตาล นกเค้าลมเหลือง นกแขงแขว สีเทา นกคัตคูหงอน เป็นต้น

รองลาภ สุขมาสรวง และคณะ (2552) ทำการศึกษาสัตว์ในวังสระปทุมแล้วได้พบนกจำนวน 39 ชนิด โดยมีนกประจำถิ่น 32 ชนิด (นกกาเหว่า นกเอี้ยงดำ นกสีชมพูสวน เป็นต้น และนกอพยพ อีก 7 ชนิด ได้แก่ นกขมิ้นท้ายทอยดำ นกจับแมลงหัวเทา นกอีเสือสีน้ำตาล เป็นต้น

มงคล ไชยภักดี และวัลยา ชนิดตาวงศ์ (2548) ทำการศึกษาความหลากหลายชนิดพันธุ์ของ นกในบริเวณอ่าวไทยตอนใน จังหวัดสมุทรสาคร ได้พบนกจำนวน 74 ชนิด โดยเป็นนกน้ำ 48 ชนิด และนกกบ 26 ชนิด ได้แก่ นกอัญชันอกเทา นกอีโก้ยเล็ก นกหนูแดง เป็นต้น

สวัสดิ์ วงศ์ธีรวัฒน์ (2544) ทำการศึกษาชนิดพันธุ์นกบริเวณเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดย เป็นนกพบได้ทั่วไปในเกาะเกร็ด 56 ชนิด และเป็นพวกนกทุ่งนกสวน 48 ชนิด โดยนกเด่นเฉพาะถิ่น เกาะเกร็ดมีด้วยกันอยู่ 2 ชนิด คือ นกปากห่าง และนกแอ่นตาล

Rittiboon and Karntanut (2011) ทำการศึกษาจำนวนประชากรนกบริเวณทะเลน้อย (ภาคใต้ของประเทศไทย) ซึ่งเป็นพื้นที่ห้ามล่าสัตว์ พบว่ามีความสำคัญกับจำนวนประชากรของนกมาก นกที่พบในบริเวณนี้มี 49 ชนิด โดยชนิดที่พบมากจะเป็นนกน้ำ (เพราะส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ) แต่ อย่างไรก็ตามกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์และการเกษตร ได้แก่ สวนปาล์มและสวนยาง ก็ส่งผลกระทบต่อ การลดลงของจำนวนประชากรนกในบริเวณนี้เช่นกัน

Pattanavibool and Dearden (2002) ได้ทำการศึกษาจำนวนประชากรสัตว์ป่าบริเวณป่า ไม่ผลัดใบ (evergreen forest) บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย พบนกจำนวน 149 ชนิด ได้แก่ Black Bulbul (*Hypsipetes madagascariensis*), Streaked Spiderhunter (*Arachnothera magna*), Brown Hornbill (*Ptilolaemus tickelli*) และ Great Hornbill (*Buceros bicornis*) เป็นต้น

2.3 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงประชากรของนก ในพื้นที่ต่าง ๆ

มงคล ไชยภักดี (2554) ทำการศึกษาแหล่งทำรังวางไข่และประชากรของนกปากห่าง ในที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 ถึงเดือนกันยายน 2553 เป็นเวลา 7 ปี พบแหล่งทำรังวางไข่ จำนวน 56 แห่ง ซึ่งพบว่าจำนวนนกปากห่างในช่วงระยะเวลาที่ศึกษามีขนาด ประชากรลดลง โดยคาดว่าน่าจะมีสาเหตุมาจากการขยายพื้นที่เกษตรกรรม นอกจากนี้พบว่าการที่นก อยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ ยังส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

วัลยา ไชยภักดี (2551) ศึกษาประชากรนกนางนวลธรรมดา *Larus brunnicephalus* บริเวณบางปูจังหวัดสมุทรปราการ ตั้งแต่ปี 2547 ถึง 2551 เป็นเวลา 5 ปี พบว่านกจะมีการอพยพ มาถึงในเดือนตุลาคม และอพยพกลับในเดือนพฤษภาคมของทุกปี และมีแนวโน้มลดจำนวนลง เล็กน้อย ซึ่งผลการศึกษาสามารถนำไปวางแผนเฝ้าระวังและควบคุมการระบาดของเชื้อไข้หวัดนก สำหรับนกนางนวลธรรมดาในประเทศไทย

สำหรับการเปลี่ยนแปลงชนิด พบว่า ประทีป ด้วงแค และคณะ (2544) ได้ทำศึกษาการเปลี่ยนแปลงชนิดของนกบริเวณพื้นที่อพยพราษฎรออกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก และไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพและคณะ (2551) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชนิดของนกในบึงบอระเพ็ดหลังได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมในปี พ.ศ. 2549 พบว่าก่อนเกิดน้ำท่วมพบนก 94 ชนิด และหลังน้ำท่วมพบนก 108 ชนิด แต่พบนก 13 ชนิด ที่พบเฉพาะก่อนเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม และมีนก 27 ชนิด ที่สำรวจพบเฉพาะหลังน้ำท่วม แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของปัจจัยทางธรรมชาติต่อองค์ประกอบด้านชนิดพันธุ์ของนก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี